

בחירה בתמיכה ותמיכה בבחירה: על הקשר בין קבלת החלטות נתמכת, פיתוח אוטונומיה ומשחקי מחשב ב-5,000 שקלים – מאמר דעה

איריס שניידר¹ ופיטר מלמקויסט²

מאמר דעה זה בוחן את תהליך קבלת ההחלטות הנתמכת עבור אוטיסטים בהקשר של תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות בישראל. המחברים – אם ובנה, שניהם אוטיסטים – משלבים ניתוח תאורטי עם תובנות מניסיונם האישי. הם מציגים את מנגנון התמיכה כחלופה מעשית לפיתוח אוטונומיה וסוכנות עצמית, תוך שמירה על זכויות הפרט להתנסות, ללמוד מטעויות, לתת מקום לצרכיו ולהתפתח באופן עצמאי. המאמר, המובנה סביב דיאלוג בין המחברים, מציג את קבלת החלטות הנתמכת כחלופה ראויה ומתאימה יותר ממודל האפוטרופסות המסורתי. הוא מתמודד עם חסמים חברתיים המערערים על כשירותם וזכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות, ובהתבסס על תאוריות מתחום לימודי המוגבלות חושף את האופן שבו הגישות החברתיות הרווחות מפלות אוטיסטים ומגבילות את יכולתם לממש את האוטונומיה שלהם.

מילות מפתח: אוטיזם, קבלת החלטות נתמכת, אוטונומיה וסוכנות

מבוא

קבלת החלטות הינה חלק בלתי נפרד מכל שלב ופעולה בחיינו, וחיונית להשגת מטרות, להתפתחות אישית ולהשגת תוצאות רצויות עבורנו. היא יכולה להניע שרשרת אירועים המשפיעים על היבטים שונים בחיי היום-יום, אך לרוב אנחנו אפילו לא עוצרים לחשוב על

1 אוטיסטית, דוקטורנטית במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
2 אוטיסט

כך. אנו מקבלים החלטות מהרגע בו אנו קמים בבוקר ועד לכתנו לישון; בין שמדובר בהחלטה מה ללבוש ומה לאכול, בין שמדובר בבחירה מה ללמוד או באיזה תחום לעבוד. עבור רובכם, קבלת החלטות הינה פעולה אוטומטית, אולי פרט לנושאים "גדולים" דוגמת בחירת מקצוע, קניית בית, עזיבת מקום עבודה וכו'. אולם, עבורנו האוטיסטים, קבלת החלטות הינה תהליך מאתגר. החל בפעולה הקטנה של הקימה בבוקר וכלה בנושאים "גדולים" יותר הנדרשים לצורך ההתנהלות בעולם והרווחה הנפשית.

מן הסתם אתם שואלים את עצמכם "מה הקשר?" מה הקשר בין הרגע בו אנו קמים בבוקר לבין התיקון לחוק האפוטרופסות ומינוי תומך בקבלת החלטות, ולמה בעצם אנחנו מבזבזים את זמנכם? שאלה דומה שאלה אותנו עורכת הדין מטעם הסיוע המשפטי כאשר פנינו אליה לקבל סיוע בתהליך: "בשביל מה אתם רוצים למנות אותך כתומכת בקבלת החלטות עבור בנך? כאימא את עושה זאת בכל מקרה". לשמחתנו, התבקשנו לכתוב מאמר דעה ולשתף אתכם בחוויה שלנו – אוטיסט בן 24 ואימו, אוטיסטית אף היא, שזכו להיות, אחרי "טרטורים" ביוורקרטיים רבים, המקרה השני בארץ שיישם את תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות.

כאוטיסטים החיים בחברה המקובעת בדעות קדומות בדבר הקשיים הנגזרים מהאבחנה, אנו נתקלים פעמים רבות בסטיגמה ובביטויים של אייבליזם³ (יכולתנות). לעיתים קרובות מדי אנו נדרשים להיאבק לשם מימוש זכויותינו הבסיסיות, היכולות שלנו אינן זוכות להכרה, והצלחותינו מתוארות כסיפורי הצלחה ייחודיים ויוצאי דופן של "נכי על", כהגדרת עמית קמה, אשר "התגברו על ההפרעה" (קמה, 2003).

מאמר זה נכתב על ידינו כחלק מפעילותנו האקטיביסטית לשינוי הגישה כלפי אוטיזם ואוטיסטים, ובמטרה לתאר דווקא היבטים פעוטים של קבלת החלטות בחיי היום-יום ולא הצלחות מסחררות או נושאים כבדי משקל. אנו רוצים להביא כאן את קולם של אלה המתנגדים לאפוטרופסות, ולהסביר מדוע עבורנו קבלת החלטות נתמכת הינה האפשרות המועדפת והיחידה שיש לקחת בחשבון. בחרנו לכתוב את המאמר כמאמר דעה, ואף כדיאלוג בין שנינו ממספר טעמים: על מנת להבחינו מהמאמרים האקדמיים העוסקים בהיבטים תאורטיים של זכויות האדם, ולהדגיש את ההשלכות היום-יומיות הנתפסות כמובנות מאליהן; כדי להדגים את השיח המשותף בינינו ולהדגישו; על מנת לאפשר לכל אחד ואחת מאיתנו ביטוי נפרד וחופש כתיבה.

תחילה, נרחיב מעט יותר על חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, ועל תיקון מספר 18 בדבר מינוי "תומך בקבלת החלטות". בהמשך נביא את קולות השיח בינינו, שיתמקדו בארבע

3 אייבליזם (Ableism), ובעברית, יכולתנות: הנטייה לאפיין אנשים על בסיס דעות קדומות, ורמת יכולות ה"תפקוד" המגדירות את הקבוצה החברתית לה אותם אנשים משתייכים. לאורך ההיסטוריה שימשו טענות אייבליסטיות תירוץ להדרה ואף לפגיעה באנשים עם מוגבלויות. המושג נכנס לשימוש בשנות ה-90 של המאה ה-20, כחלק מהמאבק של תנועות הנכים. לקריאה נוספת ראו זיו ואח', 2016.

תמות מרכזיות השלובות זו בזו: מדוע אסור לקבל החלטות עבור אדם וחשיבותה של קבלת החלטות נתמכת; דילמות בתהליך התמיכה, ובראשן שאלת טובת האדם אל מול רצונו וזכותו לקחת סיכון ואף לטעות; מי ראוי שיהיה תומך בקבלת החלטות; עצמאות, אוטונומיה וחינוך לקבלת החלטות.

אנו מהדהדים כאן את הקולות האישיים של בן ושל אימא. מפעם לפעם קולותינו נפגשים לאמירה אחת (כאשר לא מצוין כותב) המוסכמת על דעת שנינו. בסיכומו של דבר נוצר טקסט משותף, שכל מילה ומילה בו התקבלה בתהליך משותף הכולל כבוד להבדלים בינינו, תמיכה הדדית ומרחב לדיון – בדיוק כפי שצריכה להיות קבלת החלטות נתמכת.

על אפוטרופסות לעומת קבלת החלטות נתמכת

חוק האפוטרופסות נועד מיסודו להגן על טובתו של אדם המתקשה לדאוג לענייניו בכוחות עצמו. בכל הקשור לאנשים עם מוגבלויות רווחת נטייה א-פריורית להניח חוסר כשירות. תהליך האפוטרופסות מבטל את זכויותיו הבסיסיות ביותר של האדם, כאשר מיופה הכוח רשאי לקבל בשמו החלטות ולפעול, גם ללא אישורו, בכל תחום עליו הוא ממונה. כלומר, בין מתוך בחירה ובין שלא, החוק קובע כי השליטה ברכושכם, הגישה לכסף שלכם וקבלת המידע אודותיכם עוברת לידי של אדם אחר. ההגבלה היחידה בחוק המחייבת אישור משפטי בנושאים של כסף או רכוש שערכם גבוה מ-100,000 שקלים.

כאימא, אני זוכרת את התמונה שעלתה בדמיוני כשהתחלתי להבין את משמעות החוק: פלוני מוציא מתיבת הדואר שלו מכתב מהבנק, וכל שכניו קוראים עימו יחד את הכתוב על המעטפה: "לכבוד האפוטרופוס X עבור החוסה איריס". נסו לרגע לדמיין את עצמכם בסיטואציה דומה, אלא שבמקום X מופיע שמכם, ובמקום "איריס" רשום שמו של בנכם בן השלושים או הארבעים. כעת חשבו על בני משפחתכם ועל האפשרות שאדם אחר יקבע עבורם היכן יעבדו, היכן יגורו ואם יוכלו להקים משפחה.

מנגד, תיקון 18 לחוק מאפשר מנגנון מידתי חליפי של מינוי "תומך בקבלת החלטות" (כנסת ישראל, 2016, עמ' סעיף 67b). שלא כמו מיופה הכוח, הסמכות הניתנת לתומך הינה לסייע לאדם לבחור את בחירותיו ולקבל החלטות אודות חיו, ללא ביטול זכויותיו, כשרותו המשפטית, עצמאותו וחירותו.

על חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות (תיקון מס' 18), התשע"ו-2016 שמעתי במהלך פעילותי בארגון אס"י, קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל. רונן גיל, ממייסדי הארגון, היה בין אלה שפעלו בנחישות לקידום החוק, ואף הוזכר בדברי התודה של חבר הכנסת ניסן סלומינסקי (יו"ר ועדת חוקה, חוק ומשפט בעת תהליך ניסוח החוק) כמי "שליווה אותנו לאורך כל הדרך, הגיע לכאן במסירות נפש ותרם לאין ערוך" (כנסת ישראל,

2016, 179). אומנם הצעת החוק הוגשה לכנסת לקריאה ראשונה בשנת 2014, אך הנושא בער בתודעתו של רונן מהיום שהכרתי אותו, בתחילת שנת 2009, ואף קודם לכך.

כאימא לאוטיסטית מתבגר, עקבתי בדריכות אחרי התקדמות התיקון לחוק, ובשנת 2017, עם התקרבו של בני לגיל 18, התחלנו לפעול על מנת שאתמנה כתומכת בקבלת החלטות ולא כאפוטרופוס.

על אוטיזם וקבלת החלטות

לאוטיסטים קשה לקבל החלטות. נקודה. כן, אנחנו יודעים שאנשים רבים מתקשים בכך, ולעיתים אף פונים לאנשי מקצוע ליעוץ. אבל, אצלנו בכל זאת מדובר במצב שונה, משלוש סיבות עיקריות; ראשית, לפני שנקבל החלטה בנושא כלשהו, עלינו לבחון את כל האפשרויות הקיימות. את כ-ו-ל-ן, ללא יוצא מהכלל! אנשים סביבנו יכנו זאת "חפירה" בנוסח היום-יומי והמגנך, או "מאפיינים כפייתיים" בנוסח הרפואי המחמיר. עבורנו, מדובר באופן בו נעשה תהליך עיבוד המידע שלנו, הדורש איסוף של כל פיסות המידע הרלוונטיות יחד וחיבורן לשלם. לא משנה אם בסוף נחליט לפי תחושת הבטן או על פי הצבע האהוב עלינו, תהליך הבדיקה חייב להתבצע בשלמותו. שנית, רובנו גדלים בחוויה של קונפליקט חברתי מתמשך, שכן המפגש שלנו עם העולם נחוה כלא מותאם עבורנו במקרה הטוב, וכמאיים וטראומטי במקרים רבים אחרים (שנייד, 2018). אחד המשפטים הנפוצים שאוטיסטים שומעים הינו: "זה לא ככה" או "לא הבנת נכון". מדובר בשלילה חיצונית עקבית וחוזרת, שגורמת לרובנו להפסיק לסמוך על התחושות, הרגשות והתובנות שלנו. הסיבה השלישית מכונה "תסמונת הילד הקטן", ולצערנו היא אינה ייחודית לאוטיסטים, אלא נפוצה בקרב רוב האנשים עם מוגבלויות בעולם. אין לכם מושג כמה פעמים שמענו את המשפטים "הוא אוטיסט, הוא לא מבין", "יש לו מוגבלות, הוא לא יכול להחליט", "הוא לא יודע מה טוב בשבילו... אנחנו צריכים לקדם אותו". בעיני הסביבה, אנשים עם מוגבלויות נותרים ילדים לנצח; אינם מסוגלים להבין ולפעול נכון למען עצמם, ולכן זקוקים למי שיעשה זאת עבורם.

לאור ההכרה בקושי של אנשים עם מוגבלות לקבל החלטות מחד, והרצון למנוע את ההשלכות ההרסניות של אפוטרופסות מאידך, נוצר התפקיד של תומך בקבלת החלטות. עם זאת, המשמעות וההגדרה של תפקיד חדש זה לא תמיד ברורה ומוסכמת. בדרך כלל, כאשר מתייחסים לתפקידו של תומך בקבלת החלטות, המיקוד הוא בדרכי הפעולה במקרים של הוצאת סכום כסף גדול, בחירת תחום לימודים, התערבויות רפואיות וכדומה. הציפייה הממסדית מהתומך מתמקדת בשני אפיקים עיקריים: האחד, איסוף מידע רלבנטי והסברתו לאדם הזקוק לתמיכה; האחר, לפקח על האדם הנמצא תחת אחריותו ולמנוע ממנו לעשות טעויות חמורות, דוגמת השקעת סכומי כסף גדולים ברכישות לא הכרחיות. הממסד רואה את תפקיד התומך בעמדה שהיא מפקחת יותר, ובוחר את כשירותו של אדם לקבל החלטות

באמצעות שאלות, כפי שפיטר נשאל בזמנו: "ואם תרצה לבזבז כ-5,000 שקל על משחקי מחשב?" תשובה חיובית משמעה בחירה שגויה שעל התומך לנסות למנוע (עוד נחזור לנושא זה בהמשך). אנחנו לעומת זאת, רואים את תפקיד התומך בקבלת החלטות כמעודד סוכנות עצמית (פעלנות, יוזמה, Agency).

בחירת תומך בקבלת החלטות

היכולת להאמין שאדם אחר יצליח ליעץ לך בקבלת ההחלטה הנכונה עבורך דורשת ביטחון רב במערכת היחסים ובחוויה שלך את התומך כאדם שמכיר אותך, רגיש אליך, יכול לראות את העולם מנקודת מבטך ולנהל איתך דיון גלוי, סקרן, הנותן מקום לדעות של שני הצדדים. זהו אינו תפקיד שניתן לתת בידי אדם זר.

בעבור אוטיסטים, שיקול נוסף בבחירת האדם שישמש כתומך בקבלת החלטות הינו יכולתו לזהות את הנחות היסוד הנורמטיביות שלו כנורמטיפיקל. יש לשאול את עצמנו האם אדם אשר אופן החשיבה שלו והבנתו את העולם שונים משל האוטיסט, אךן יכול להבין את נקודת המבט האוטיסטית. דרך חשיבה שונה של התומך, ובעיקר ללא מודעות לכך, עלולה להפוך ללא משים להתנהלות שאינה מובחנת משמעותית מזו של מינוי אפורופוס, וכרוכה בדפוס פעולה של נרמול וכפיית ערכים חברתיים נורמטיביים על דרך החיים האוטיסטית. המקרה שלנו הוא ייחודי בכך שאם אוטיסטית ממונה כתומכת עבור בן אוטיסט. החיבור בינינו אינו רק דרך קשר הדם והחיבור הרגשי העז שבין הורה לילד, אלא גם דרך הבנה ואמפתיה הדדית של מי שחושב בדפוסים דומים.

איריס

יש בין שנינו קשר מיוחד, כל מי שמכיר אותנו יעיד על כך. אנחנו מומחים בהפרדה! אנחנו יכולים לריב ולכעוס זה על זו ולהפך, ובאמצע לעשות "פוס", להתיישב לאכול, לצחוק על דברים ובסיום הארוחה לחזור לריב. אנחנו יכולים לא להסכים ולהתווכח עד כדי טריקת דלתות, אבל במקביל גם להיות ערים לצורך או לקושי של האחר.

פיטר יודע לזהות את הזמנים שבהם קשה לי ורמת התפקוד שלי יורדת, ואז הוא יוצא מה"קונכייה" שלו וממלא את מקומי. הוא יודע "להחביא" את הבלגן בבית כדי שייראה מסודר כשאני עצבנית, על מנת שיהיה לי קל יותר להירגע, או להתחיל להוביל כאשר אני מוצפת מדי במקום ציבורי. אני יודעת מתי לתווך עבורו מצבים, ומתי לשחרר ולתת לו להשתבלל. אני יודעת מתי להצחיק אותו ומתי לשתוק לידו. לרוב אני יודעת (ואני משתפרת בזה עם הזמן) גם מתי להיות אימא ומתי רק חברה... אבל, כמה שלא אשתדל, אני עדיין אימא ולא כל דבר שעובר עליו הוא מספר לי או צריך לספר לי, ולא בכל מחשבה שלי אני צריכה לשתף אותו.

כמו כן, גם מבלי שנרצה, וכמה שלא נתאמץ, עדיין יש בקשר שלנו תלות ואי שוויון ביחסים, כך שהמינוי של תומך בקבלת החלטות הוא קודם כל תזכורת מתמדת עבור שנינו לחשיבות הנפרדות ולהבדל בין תלות לתלותיות.

פיטר

לדעתי, אחד הדברים החשובים בתהליך המינוי הינו שהאדם יחליט בעצמו מי הוא מעוניין שיהיה התומך שלו. אני מבין את הרצון של אחרים שהתפקיד לא ימולא על ידי אחד ההורים או על ידי אחד מאנשי הטיפול שליוו אותם לאורך השנים, כדי למנוע מעורבות גדולה מדי בחיים העצמאיים. אבל, עבורי, הדבר לא הפריע כיוון שאנחנו תמיד מדברים הרבה לפני שאנחנו מגיעים להחלטות – בנושאים שקשורים אליי וגם בנושאים שקשורים לשנינו כמשפחה. גם אם לא תמיד אני שותף להחלטות עצמן, אני שותף להתלבטויות ול"חפירות" המקדימות.

עבורי, הדגש בבחירת התומך היה לבחור באדם נוכח, זמין ויעיל יותר ממני... שאני יכול לסמוך עליו שלא ינצל את תפקידו וימנע ממני לממש החלטות שהוא חושב שהן שגויות (זוכרים את משחקי המחשב? כבר מגיעים לזה). אני לא יודע אם, נכון לעכשיו, אני מסוגל להגיע למצב בו אני יכול לסמוך על אדם זר שיפעל לממש את הבחירות שלי בשמי. תהליך כזה של בניית אמון דורש זמן רב, וכמי שנכווה בעבר ובדרך כלל מובן שלא כהלכה אני מעדיף בשלב זה שזו תהיה אימא שלי.

אני רואה את התפקיד של התומך ככזה שפורס את הנתונים עבורי. הוא לא צריך להיות האדם שיוזע הכל או מבין בכל, ובטח לא זה שמחליט. יותר מי "חוסך לי" "כמעט פוליטיקה" במגע עם גורמים אחרים, ומאפשר לי להתעסק בתוכן במקום להמתין למענה מנציג בטלפון במשך שלוש שעות ארוכות ומייגעות, שבסופן אני לא זוכר כבר למה התקשרתי.

התומך יכול להיות אותי למי אני צריך לפנות וכיצד, במידה וארצה, לדוגמה, להוציא או לבטל כרטיס אשראי, ואף ילווה אותי בתהליך עד שארגיש בטוח לעשות זאת בעצמי. מי שמכיר אותי מספיק טוב ויבין מדוע אותו "משחק מחשב ב-5,000 שקלים" חשוב עבורי ולא יראה בכך גחמה שתעבור, או שיסביר לי מדוע לדעתו הדבר שאני רוצה לעשות שגוי.

מצד שני, אני לא מבקש בהכרח שרק יאפשר לי לטעות ולבזבז את הכסף, אלא שישב איתי אחר כך, ילווה אותי, ויעזור לי להבין את הטעות שלי ולבנות אסטרטגיה כיצד לחסוך מחדש – כי מטעויות לומדים. אבל אין מה לדאוג, מהשיחות שלי עם אימא שלי למדתי "לישון על דברים" לפני שאני מקבל החלטות גדולות. לדוגמה, אני אוריד את המשחק בגרסת ניסיון ואשחק בו שבוע, ורק לאחריו אחליט אם לקנות אותו או לא.

חשוב שאותו אדם יהיה זמין ונוכח בחיי גם אם אני לא נעזר בו כתומך בחיי היום-יום. חשוב לי שיכיר אותי ויראה את הדברים שאני עושה ואת השינויים שאני עובר, כדי שברגע שבו אצטרך אותו, הוא ידע לשקף לי את הצדדים שאני לא תמיד רואה.

נוכחות כזאת בחיי תורמת לתחושת הביטחון שלי גם אם אני לא צריך תומך בקבלת החלטות באופן שוטף.

על עצמאות ואוטונומיה

דון פרינס-יוז כתבה בספרה **שירת הגורילות**:

"אפשר שזה ייראה מוזר לאנשים שרגילים להחליט החלטות פעילות, אבל עד לשלב זה חייתי את חיי מבלי להיות מודעת כלל לכך שאני יכולה לבחור מסלול פעולה ולאפשר לבחירה הזאת להזין אותי. החיים היו משהו מעבר לשליטתי" (פרינס-יוז, 2006, 87).

ואכן, בבסיס הפעולה של קבלת החלטות טמון נושא חשוב אף יותר: ההבדל בין עצמאות לאוטונומיה.

אנשים מקבלים החלטות, חלקן נכונות וחלקן שגויות. כאשר הם טועים, הם לומדים מכך, "מחשבים מסלול מחדש" ומפתחים אמונה ביכולתם לתקן את עצמם ולהשפיע על המשך חייהם. בקרב אנשים עם מוגבלויות, בו בזמן שהסביבה מנסה לתרגל פעילויות של עצמאות, במקביל היא נוטה לערער על הכשרות הקוגניטיבית שלהם ועל זכותם לעשות טעויות וללמוד מהן. בכך נמנעת מהם הזכות לבסס תפיסה לפיה הם סוכנים פעילים בעולם, המסוגלים לבחור, ליזום ולהשפיע על חייהם.

מאוטיסטים רבים אפשרות זו נשללת, בין שבמכוון בין שלא, כבר בילדות, והדבר מחמיר בבגרות בעת מינוי אפוטרופסות. זה מתחיל בכך שפעמים רבות לא מאמינים לנו שמהו כואב או לחלופין נעים לנו, שדבר מסוים משמח אותנו והאחר מעציב אותנו. במקום לתקף את הרגשות והתחושות האוטנטיות שאנו מבטאים, רבים יגידו לנו שאנו טועים ואף יגדילו ויסבירו לנו מה אנחנו מרגישים באמת. המצב אף מחריף בבגרות, כאשר מידת המיסוך הנדרשת על מנת לפעול בעולם החברתי כה גדולה, עד כי רבים מאיתנו מוותרים מראש על האפשרות לשלוט בחיינו ולנווטם בצורה המיטיבה עימנו. כל אדם זקוק, וזכאי, לחופש לבטא את עצמו באופן אותנטי כלפי חוץ, לחוש משמעות לקיומו ושייכות לקבוצה על מנת להרגיש שלם. ברירת האפוטרופסות, שהיתה הברירה האפשרית היחידה, שללה את האפשרות לביטוי עצמי או לתחושת אותנטיות.

אנחנו מאמינים כי במקום ללמד אדם לקבל החלטות עצמאיות "נכונות", צריך ללמדו את הדרך לכך. כלומר, ללמדו כיצד להגיע לרגע קבלת ההחלטה, באיזה אופן להוציאה לפועל וכיצד להתמודד עם תוצאותיה ולהכילן, בין שמדובר בכישלון ובין שמדובר בהצלחה. כל אחד ואחת מאיתנו יטעה בשלב כזה או אחר בחיים, והמטרה אינה מניעת טעויות אלו. תחושת הסוכנות האמיתית היא האמונה שלנו בעצמנו שגם אם טעינו – ביכולתנו להתמודד עם

ההשלכות, ללמוד מהטעויות ואף לשפר את מידת היכרותנו עם עצמנו ואת החיבור לסביבה. זו תמצית המשמעות של חוויית אוטונומיה ורווחה אישית.

למעשה, אפטרופסות במהותה מנוגדת לאוטונומיה. אם מקבלים את הטענה כי אוטיסט ראוי לאוטונומיה – וזאת צריכה להיות הנחת היסוד, שלצערנו נתונה לוויכוח אינטרסנטי – אסור לשלול אותה ממנו בטענה שתוצאות פעולותיו עשויות להיות מזיקות. בחינת התוצאות וההשלכות של הפעולה האישית שייכת לניתוח תועלתני, מעשי, קונקרטי, נתון לפרשנות בנסיבות חברתיות שונות (כפי שמראה הדוגמה של משחק המחשב) – ניתוח חשוב ונדרש, אך כזה שאינו קשור מבחינה לוגית לערכה המהותי של אוטונומיה. לעומת האפטרופסות, המבטלת את האוטונומיה כדי להשיג תועלתנות שאינה תמיד מובטחת, קבלת החלטות נתמכת משמרת את האוטונומיה וגם – כאשר היא מבוצעת כהלכתה – אינה מפחיתה מהתועלת, כך שלא נשאר ספק בדבר עדיפותה. מה שהיה צריך להוכיח...

אפילוג: אוטונומיה היא כן משחק מחשב!

אוטונומיה ותחושת סוכנות עצמית כרוכות זו בזו. יש האומרים כי ההבדל בין ילד למבוגר הוא "מחיר הצעצועים". במקרה של מבוגרים נזירופיקלים, החברה אינה מערערת על כשירותם, או זכותם, לקבל החלטה לבזבז כסף על רכישת משחקים במאות אלפי שקלים במסווה של שירות, בטיחות או כל צורך אחר. לדוגמה, רכבי SUV שלא באמת נקנים לנסיעה בשטח ועדיין נחשבים לקנייה מקובלת חברתית, או הוצאת מאות ואלפי שקלים על מותגי אופנה שנס לָחֵם אחרי עונה אחת בלבד. לא זו בלבד שהחברה לא תערער על רכישת "משחקים" אלה, אלא שהאדם אף ייתפס כמי שהצליח בחייו. יתר על כן, בעוד רכישת "סמלי סטטוס" למיניהם מוצדקת בתפיסה ה"נורמטיבית", למרות שאינה פונקציונלית, משחק מחשב יקר יכול להיות פונקציונלי מאוד עבור אוטיסט שבחן את האפשרויות העומדות בפניו וקיבל החלטה לרכוש אותו. הוכח כבר כי תחומי העניין של אוטיסטים יכולים לתרום להנאה, למוטיבציה, ללמידה ולפיתוח מערכות יחסים חיוביות (Wood, 2021), בפרט בסביבה התומכת בתחומים אלה ובזכות הבחירה שיש בידיהם. אז מדוע שתינתן לאחד הזכות להחליט עבור אחר איזה משחק לגיטימי ואיזה לא? הזכות לקבוע מהי טעות ומהי הצלחה? האם באמת יש לנו זכות לקבוע זאת כחברה?

מקורות

זיו, נ', מור, ש' ואיכנגרין, א' (2016). מבוא: לימודי מוגבלות בעברית – שדה אקדמי בהתהוות. בתוך ש' מור, נ' זיו, א' קנטר, א' איכנגרין וני מזרחי (עורכים), **לימודי מוגבלות: מקראה** (עמ' 11–54). מכון ון ליר; הקיבוץ המאוחד.

חוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות (תיקון מס' 18), התשע"ו-2016.

כנסת ישראל. (2016). **הישיבה המאה-עשרים-ואחת של הכנסת העשרים. חוברת כ"ה. הכנסת.**

פרינס-יוז, ד' (2006). **שירת הגורילות (ד' לוי, תרגום). כנרת, זמורה-ביתן, דביר.**

קמה, ע' (2003). **נכי-על ונכים מסכנים: דרכי ההתקבלות של דימוי נכים בקרב בעלי-נכויות. פנים: כתב עת לתרבות, חברה וחינוך, 26, 73-84.**

שנייד, א' (2018). **כיצד נתפש הקונפליקט עם החברה והממסד בעיני חברי הקהילה האוטיסטית בישראל? [עבודת לשם קבלת תואר מוסמך]. אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.**

Wood, R. (2021). Autism, intense interests and support in school: From wasted efforts to shared understandings. *Educational Review*, 73(1), 33-54.

<https://doi.org/10.1080/00131911.2019.1566213>